

מרידות היהודים בראי ספרות חז"ל פרופ' רחמה וייס

שיעור 1: מרידות שהתרחשו בתפוצות

אליעזר שבייה, ספר מחזור הזמנים, עמ' 122

חג החנוכה היפה, הצעיר והעליון, הילדותי קמעא, הוא חג הנושא בחובו בעיה רוחנית גדולה. מחלוקת נסתרת, הנמשכת לאורך כל תולדותיו של העם, מתלקחת במעמקיו, ועתה היא בוקעת-עולה. הריהו דורש איפוא כחלק מחגיגותו גם חשבון-נפש נוקב על יחסו של העם למורשתו בעבר ועל חזון תקוותו לעתיד.

בבלי, שבת כא ע"ב

תנו רבנן (=שנו חכמים, פתיחה להבאת דברי תנאים): מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך (...). מאי (= מה הוא) חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון (ימים של חנוכה שמונה הם), דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון (שלא לספוד בהם ושלא להתענות בהם). שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה.

בבלי, שבת כג ע"ב

אמר רבא, פשיטא לי: נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום מהו? קידוש היום עדיף - דתדיה, או דילמא: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא.

תפילת 'על הניסים' / תוספתא, ברכות ג, יד

כל שאין בו מוסף, כגון חנוכה ופורים בשחרית ובמנחה מתפלל שמנה עשרה, ואומר מעין המאורע. ואם לא אמר אין מחזירין אותו.

נוסח התוספת לחנוכה (תוספת זו נאמרת בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון)**תוספת לחנוכה, נוסח 'סדר רב עמרם גאון'**

על הניסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

מקבים א ד, 37-57 (תרגום: יצחק זעקיל פרענקיל, כתובים אחרונים)

וייקהלו כל אנשי הצבא ויעלו יחדו על הר ציון. ויהי בראותם את המקדש כי שמם, ואת המזבח כי חולל, והדלתות שרופות באש והלשכות נהרסות, ועשב השדה צמח בכל גבולו מסביב. ויקרעו את בגדיהם ויזרקו עפר על ראשם ויתאבלו מאוד. ויריעו בחצוצרות תרועה, ויפלו על פניהם ותעל שוועתם השמימה. ויצווה יהודה את גודד אחד מאנשיו לצור על המצודה עד טהרם את המקדש. ויבחר מן הכוהנים אשר לא נטמאו ואשר לא עזבו את ברית אלוהיהם, ויצוום לטהר את המקדש ולהשליך את האבנים אשר נטמאו אל מקום טמא. ויראו את מזבח העולה כי חולל, ויועצו לב יחדו כדת מה לעשות. ותהי העצה היעוצה לנתוץ את המזבח עד רדתו, לבלתי היות להם למכשול, יען כי חיללוהו זרים. וייתצו אתו. ויניחו את האבנים על הר הבית אל מקום פלוני אלמוני, עד אשר יקום נביא בישראל להורותם את אשר יעשון. ויקחו אבנים שלמות אשר לא עלה עליהן ברזל, ככתוב בתורת ה' ויבנו מזבח חדש כתבנית הראשון. וישובו לבנות את פרצי המקדש ואת כל אשר מבית להיכל, ויחטאו את החצר ואת כל אשר בו. ויחדשו את כל כלי הקודש, וישימו את המנורה אל ההיכל ואת מזבח הקטורת ואת שולחן הפנים. וישימו את הקטורת על המזבח, ועל המנורה העלו את נרותיה להאיר במקדש. ויתנו את לחם הפנים על השולחן, ואת הפרוכת המסך על הארון, ותכל כל העבודה כאשר בתחילה. ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם. ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכוהנים, וישימו את הדלתות. ותהי שמחה גדולה בכל העם, כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישי ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה'.

מקבים ב א, 10-1 (תרגום: יצחק זעקיל פרענקיל, כתובים אחרונים)

היהודים אשר בירושלים ובארץ יהודה לאחיהם היהודים במצרים שלום וישע רב! ה' אלוהים יברך אתכם, ויזכור לכם את בריתו את אברהם ואת יצחק ואת יעקב. ויתן לכם לב שלם ליראה אותו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. יפתח ה' לבבכם להגות בתורתו ולשמור מצוותיו, ויתן לכם ברכה ושלום. לו ישמע ה' את תפילתכם וירחם עליכם, ומכל צרה יפלט נפשכם. זאת תפילתנו בעדכם כל הימים. בשנת תשע ושישים ומאה, עת מלך מלך דימטריוס, כתבנו לכם את כל הצרות אשר עברו על נפשנו, בבגוד ישוע ועדתו בארץ הקדושה ויפשעו בממלכות יהודה. ויציתו את שער החצר באש וישפכו דם נקי בארץ. ונתפלל את ה' אלוהינו ויקשב לקולנו, ונקרב לו קורבן וסולת למנחה, נעלה נרות וניתן את לחם הפנים על שולחן ה'. ושאלנו מכם לחוג עמנו את חנוכת המזבח בירח כסלו.

מקבים ב י, 7-11 (תרגום: יצחק זעקיל פרענקיל, כתובים אחרונים)

ואם חטאנו לך, יסרנו כחסדך, ואל תתננו עוד בידי זרים המחרפים את שם קודשך. ומאת ה' הייתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אתו הגויים, והוא יום העשרים וחמשה לירח כסלו. ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגם את חג הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בשימון כבהמות שדה. ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר שבח והודיה לה', אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו. ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ספר שניים עשר

ויהודה חג עם בני עירו את חידוש הקרבנות בכית המקדש במשך שמונה ימים, ולא הניח שום צורה של שמחה, אלא היטיב ליבם בזבחים מפוארים שעלו בדמים מרובים, וכיבד את אלוהים בשירי תהילות ומנגינות עלי נבל ושימח את העם. וגדולה כל כך היתה חדותם על חידוש מנהגייהם שניתנה להם רשות לאחר זמן רב, בלי שציפו לכך, לעבוד את אלוהיהם, עד שחוקקו חוק לדורות אחריהם לחוג את חידוש העבודה במקדש במשך שמונה ימים ומאותו זמן ועד היום הננו חוגגים את החג וקוראים לו (חג) האורים. ונראה לי שנתנו את הכינוי הזה לחג, משום שאתה הזכות (לעבוד את אלוהינו) הופיעה לנו בלי שקיוונו לה

מדרש חנוכה, בתוך: אוצר מדרשים, יהודה דוד אייזנשטיין (אתר ספריא)

ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואח"כ תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כ"ג, כיון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם, מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה ואמרו הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנת נפשות, שהעיזה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו היאך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותי לשכב אצלו. כיון ששמע יהודה וחביריו כך נועצו יחדיו להרוג ההגמון, מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות ועשו חופה של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון ובאין כל בעלי נבל וכנור ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית ההגמון. כיון ששמע ההגמון כך אמר לשריו ועבדיו ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני ראויים הם לכבוד גדול, וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו ונכנס יהודה

וחביריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו. והרגו שריו ועבדיו ודרסו היוונים עד גמירא חוץ מעיקר המלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה "נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא".

מקבים ב ז, 1-47 (תרגום: יצחק זעקיל פרענקיל, כתובים אחרונים)

וגם אשה ושבעה בניה היו אסורים בבית הסוהר, ויפצר במ המלך לאכול מבשר החזיר, ויכו אותם בשוטים ובמקלות. ויאמר אליו הבכור מה תשאל ומה תבקש ממנו, הנה תבחר מחנק נפשנו מסור מחוקות אבותינו. ויתאנף בו המלך, ויצו לשים מחבת וקלחת על האש, ויעשו כן. ויצו לכרות את לשונו ולהפשיט את עורו מעל בשרו, ולקצץ את ידיו ואת רגליו לעיני אמו ואחיו. ויהי כי היה מושחת מאיש מראהו, ויצו לתיתו בקלחת לצלותו חי. ויהי בהתאבך העשן, וירחיבו איש באחיו הבנים, וגם האם למות שמח וטוב לב. ויאמרו: ירא ה' עלינו וינחם כרוב חסדיו, כאשר שר משה עבד ה' ועל עבדיו יתנחם. הראשון מת וייקחו את השני להתעלל בו, ואחרי הפשיטם את עורו מעל בשרו וימרטו שערות ראשו וישאלוהו לאמור: התאכל מבשר החזיר בטרם ייפרד שארך מעל עצמותיך? ויאמר לא. וייקחוהו ויענהו כראשון. ויהי בצאת נפשו, ויאמר אל המלך: איש הדמים, הנה נפשנו בידך לקחתה, אולם אלוהינו שבשמים יעיר את רוחו עלינו, והחיינו לחיי עולמים, עקב אשר מתנו בעבור תורתו הקדושה. ויביאו גם את השלישי וילעיבו בו. ויהי כאשר שאלו ממנו את לשונו ויוציאה מפיו, וישלח את ידו ויאמר: ה' אלוהים אלה הם העצמות אשר נתת לי, ובטוב לבי הנני נותן אותם בעבור תורתך הקדושה, ולישועתך קיוויתי כי השב תשיבם לי. ויתפלא המלך ועבדיו על אומץ לבב הנער, והמכאובות כאין בעיניו. ויהי אחרי מותו ויענו את הרביעי וייסרוהו בשוטים. עוד נשמתו באפו ויאמר: טוב לחסות בה' מבטוח באדם, כי איקץ לחיי עולם ואתה לא תיקץ. ואחרי הביאו את החמישי ויענו, וירא את פני אנטיוכוס ויאמר: הנה הכוח בידך להרשיע כאות נפשך, אף כי בן מוות אתה, אולם אל תאמר בלבבך כי נטש ה' את עמו. עמוד כמעט רגע ותראה את יד ה', כאשר ינגע אותך ואת ביתך. ויקריבו גם את השישי, ויהי בטרם יצאנה נפשו למות, ויאמר: הישמר לך פן תשעה בדברי שקר. הן כל אלה מצאונו יען כי הרשענו לה' אלוהינו, ויפליא את מכותינו. רק הסכת ושמע כי לא תמלט מיד ה' אלוהים אשר נאצת. אכן מי לא ישתאה לאומץ לב האשה הזאת, הראויה להיות לנס עמים. הנה ראתה שבעת בניה נשחטים לעינינו ביום אחד, ותבליג עלי יגונה בתקוותה לה'. ותאמץ את לבכם בשפת עמה ותדבר אליהם ביקר רוח, כאיש חיל לאמור: לא ידעתי דרך נוצרתם בבטני, ולא נפחתי נשמת רוח חיים באפכם, וגם עצמותיכם לא יצרתי. אולם ה' אלוהים ראש כל דבר בורא תבל ויוצר האדם, ישיב לכם בחסדו את חייכם אשר תשליכו מנגד על מצוותיו וחוקותיו. ואנטיוכוס חשב בליבו כי הזילתהו בדבריה, כי לא הבינם, ויקח את הצעיר הנשאר מבניה וידבר על ליבו וישבע לו לאמור. אם סור תסור מחוקות אבותיך, והייתי לך לאדוני חסד ורחמים, ושמתיך לעשיר ולאדיר בארץ, ואהבתיך וכל מחסורך עלי. וירא כי לא יכול לפתותו, ויקרא לאמו ויאמר אליה: דברי נא את על לב בנך ופתי אותו, למען הצל את נפשו. ויהי כאשר כלה להלאותה בדבריו, ותען ותאמר: כן אעשה כאשר דברת. והיא אמרה כן להתל בו, ותפן אל בנה ותאמר לו בשפת עמה. שמע בני, הנה תשעה ירחים נשאתיך בבטני, ושלוש שנים הינקתיך, ובעמל ובעצב גידלתיך עד היום, ועתה לו תרחמני אך הפעם. הבט נא השמים והארץ וכל צבאם, כי כל אלה ברא אלוהים מאין, וגם את בני האדם ידיו יצרו. לכן בני, אל תירא מפני הרוצח הלז, ומות ברצון טוב כאחיק, למען השב ישיבכם לו ה' אלוהים לעת רחמים. עוד היא מדברת וישא הנער את קולו ויאמר: על מה תאחרו, חלילה לי

משמוע בקול המלך כי דבקה נפשי בתורת ה', אשר נתן לאבותינו ביד משה עבדו. ואתה אויב וצורר היהודים מיד ה' לא תינצל. אנחנו פשעינו סבלנו, ואם אמנם כעת אף ה' יחרה בנו וידו קשתה עלינו, עוד מעט ישוב וירחם עלינו. ואתה בן בלייעל ואיש דמים אשר אין כמוך בארץ, אל תתפאר בעויו ידך אשר הרימות על עבדי ה'. כי לא תמלט ממשפט אל עליון ונורא, אשר לא ייסתר דבר ממנו. כרגע קטן נשאו אחי את עברתך, ועתה בחסדו בצל שדי יתלוננו. אך אתה תפקד מחרון אף ה' כפי פעולתך אשר פעלת. ראה, חרפתי למות נפשי על חוקות אבותי כאשר עשו אחי לפני, וצעקתי אל ה' לחמול על עמו. והיה כי ינגע ה' אותך נגעים גדולים ונאמנים, והתוודית בפוך כי ה' הוא האלוהים לבדו ואפס זולתו. וחמת ה' השפוכה על כל בני עמי תיעצר בדמי ובדם אחי. ויהי כשמוע המלך את דבריו ויוסף עוד לחרות אפו, ויצו לענותו קשה מאחיו, כי חרה לו מאוד על אשר התעלל בו. וימות גם הוא כאחיו, וישם אלוהים מבטחו, וגם את אם הבנים המיתו לאחרונה.

בבלי, גיטין נו ע"ב

"כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה". ורב יהודה אמר: זו אשה ושבעה בניה. אתיוהו קמא לקמיה דקיסר, אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים (הביאו את הראשון לפני הקיסר. אמרו לו: עבוד עבודת כוכבים) אמר להו, כתוב בתורה: "אנכי ה' אלהיך", אפקוהו וקטלוהו (הוציאו אותו והרגוהו). ואתיוהו לאידך לקמיה דקיסר (הביאו את האחר לפני הקיסר), אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים (אמרו לו: עבוד עבודת כוכבים) אמר להו, כתוב בתורה: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", אפקוהו וקטלוהו (הוציאו אותו והרגוהו). אתיוהו לאידך (הביאו את האחר), אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים (עבוד עבודת כוכבים) אמר להו, כתוב בתורה: "זובח לאלהים יחרם", אפקוהו וקטלוהו (הוציאו אותו והרגוהו). אתיוהו לאידך (הביאו את האחר), אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים (עבוד עבודת כוכבים) אמר להו, כתוב בתורה: "לא תשתחוה לאל אחר", אפקוהו וקטלוהו (הוציאו אותו והרגוהו). אתיוהו לאידך (הביאו את האחר), אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים (עבוד עבודת כוכבים) אמר להו, כתוב בתורה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", אפקוהו וקטלוהו (הוציאו אותו והרגוהו). אתיוהו לאידך, אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים. אמר להו, כתוב בתורה: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", אפקוהו וקטלוהו. אתיוהו לאידך, אמרו ליה: פלח לעבודת כוכבים. אמר להו, כתוב בתורה: "את ה' האמרת וגו' וה' האמירך היום", כבר נשבנו להקדוש ברוך הוא שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת. אמר לו קיסר: אישדי לך גושפנקא וגחין ושקליה כי היכי דלימרו קביל עליה הרמנא דמלכא (אשליך לך את החותם ותתכופף ותרים אותו כך שיאמרו קיבל עליו את עבודת המלך) אמר לו: חבל עלך קיסר, חבל עלך קיסר, על כבוד עצמך כך, על כבוד הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. אפקוהו למיקטליה, אמרה להו אימיה: יהבוהו ניהלי ואינשקיה פורתא (אמה להם אמו הביאו אותו אלי ואנשק אותו מעט), אמרה לו: בניי, לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות. אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה. יצתה בת קול ואמרה: "אם הבנים שמחה".

שיעור 2: מרד החורבן / המרד הגדול

משנה, גיטין ה, ה-ו

העיד רבי יוחנן בן גודגדה על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאוכלת בתרומה ואם מתה בעלה יורשה ועל המריש הגזול שבנאו בכירה שיטול את דמיו מפני תקנת השבים ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תקון המזבח:

לא היה סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה, מהרוגי המלחמה ואילך יש בה סיקריקון. כיצד? לקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית - מקחו בטל, מבעל הבית וחזר ולקח מסיקריקון - מקחו קיים. לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה - מקחו בטל, מן האשה וחזר ולקח מן האיש - מקחו קיים. זו משנה ראשונה. בית דין של אחריהם אמרו: הלוקח מסיקריקון נותן לבעלים רביע; אימתי? בזמן שאין בידן ליקח, אבל יש בידן ליקח - הן קודמין לכל אדם. רבי הושיב בית דין ונמנו, שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חדש - כל הקודם ליקח זכה, אבל נותן לבעלים רביע.

בבלי, גיטין נה ע"ב - נו ע"א (מתורגם מארמית)

אמר רבי יוחנן: מהו שכתוב "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה"? על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים, שאותו איש שאוהבו קמצא ובעל ריבו בר קמצא עשה סעודה. אמר לו לשמשו: לך הבא לי את קמצא. הלך, הביא לו את בר קמצא. בא, ראה אותו שהיה יושב (בסעודה). אמר לו: הרי אותו האיש (אתה) בעל ריבו של אותו האיש (אני). מה רצונך כאן? קום צא. אמר לו: הואיל ובאתי, תניחני ואתן לך דמי מה שאוכל ואשתה. אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך דמי חצי מסעודתך. אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך דמי כל סעודתך. אמר לו: לא. אחזו בידו והקימו והוציאו. אמר: הואיל והיו יושבים חכמים ולא מחו בו - נבין מזה שנוח להם (בדבר הזה). אלך ואלשין עליהם למלך. הלך, אמר לו לקיסר: מרדו בך היהודים. אמר לו: מי יגיד? אמר לו: שלח להם קורבן, תראה אם מקריבים אותו. הלך, שלח בידו עגל משולש. בזמן שבא - זרק בו מום בניב שפתים ויש אומרים בדוקין שבעין, מקום שלנו (ליהודים) הוא מום ולהם אינו מום. חשבו חכמים להקריבו משום שלום מלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: יאמרו בעלי מומים קריבים על המזבח. חשבו להורגו, שלא ילך ויספר. אמר להם רבי זכריה: יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג. אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו.

תוספתא, שבת טז, ז (ליברמן)

בית הלל אומרים: מגביהין מעל השלחן עצמות וקלפין בית שמיי אומרים: מסלק את הטבלה כולה ומנערה זכריה בן אבקילס לא היה נוהג לא כדברי בית שמיי ולא כדברי בית הלל אלא נוטל ומשליך לאחר המטה אמר ר' יוסה: ענותנותו של ר' זכריה בן אבקילס היא שרפה את ההיכל.

בבלי, גיטין נו ע"א-ע"ב (מתורגם מארמית)

אבא סיקרא היה מנהיג הבריונים של ירושלים ובן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי. שלח רבן יוחנן לאבא סיקרא: בוא אלי בסתר.

בא.

אמר לו: עד מתי תעשו כך ותהרגו את כולם ברעב?

אמר לו: מה אעשה, אם אומר להם משהו הם יהרגו אותי.

אמר לו: מצא לי תקנה שאצא מהעיר, אפשר שתהיה הצלה מועטה.

אמר לו: עשה עצמך חולה ויבואו כולם לדרוש בשלומך. קח דבר מסריח ושים לידך ויאמרו שאתה מת. וישאו את ארונוך תלמידיך ולא ישא אותו אדם אחר, שלא ירגישו בכך שאתה קל שהרי הם יודעים שהחי קל מהמת.

עשה כך.

נשאו את ארונו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר.

כאשר הגיעו אל השער רצו השומרים לדקור את הארון. אמרו להם: יאמרו 'רבם דקרו'. רצו

לדחוף את הארון. אמרו להם: יאמרו 'רבם דחפו'. פתחו לו את השער ויצא.

כאשר הגיע לשם אמר: שלום עליך המלך, שלום עליך המלך. אמר לו: אתה חייב שתי מיתות.

אחת – שאיני מלך ואתה קורא לי מלך. ועוד, אם מלך אני, עד עתה מדוע לא באת אלי? אמר

לו: על כך שאמרת 'לא מלך אני'. אתה באמת מלך, שהרי אם לא היית מלך לא הייתה נמסרת

ירושלים בידיך, שכתוב והלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך, שכתוב: והיה אדירו ממנו וגו',

ואין לבנון אלא בית המקדש, שנאמר: ההר הטוב הזה והלבנון; ועל כך שאמרת: אם מלך אני

מדוע לא באת אלי עד עתה? בריונים שבנו לא הניחו לי. אמר לו: אילו חבית של דבש ודרקון

כרוך עליה, לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון? שתק. קרא עליו רב יוסף, ויש אומרים

רבי עקיבא: משיב חכמים אחור ודעתם יסכל, היה לו לומר לו: נוטלים צבת ונוטלים את הדרקון

והורגים אותו והחבית משוחררת. בינתיים הגיעה משלחת מרומי, אמר לו: קום, שמת הקיסר,

ואמרו חשובי רומי להושיב אותך בראש. היה מסיים לנעול נעל אחת, רצה לנעול את הנעל

השניה והיא לא נכנסה ברגלו. רצה לשלוף את הנעל השניה לא יצאה. אמר: מה זה? אמר לו: לא

תצטער, שמועה טובה באה לך, שכתוב: שמועה טובה תדשן עצם. אלא מה תקנתו? קח אדם שלא

מיושבת דעתך ממנו שיעבור לפניך, שכתוב: ורוח נכאה תיבש גרם, עשה כך ונכנסה. אמר לו:

ומאחר שאתה כל כך חכם עד אתה מדוע לא באת אלי. אמר לו: ולא אמרתי לך? אמר לו: אני גם

אמרתי לך. אמר לו: אני הולך ואשלח לכאן אדם אחר. בקש ממני דבר שאתן לך. אמר לו: תן לי

יבנה וחכמיה ואת השושלת של רבן גמליאל ורופא שירפא את רבי צדוק. קרא עליו רב יוסף ויש

אומרים רבי עקיבא: משיב חכמים אחור ודעתם יסכל, היה עליו לומר לו: לעזוב אותם פעם אחת.

והוא חשב שמא את כל זה לא יתן והצלה מועטה גם לא תהיה.

בבלי, גיטין נח ע"א

אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה. פעם אחת הוצרך (רבו) ללות, אמר לו: שגר אשתך אצלי ואלונה, שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלשה ימים. קדם ובא אצלו, אמר לו: אשתי ששיגרת לך היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה, אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו, אמר לו: בא ועשה עמי בחובך. והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נתחתם גזר דין. ואמרי לה: על שתי פתילות בנר אחד.

שיעור 3: מרידות שהתרחשו בתפוצות

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים יח-ט (תרגום: אברהם שליט)

ועל היהודים שבמסופוטמיה וביותר ליושבים בבבל באה צרה נוראה שלא נפלה. מכל פורענות שהיא, (ונעשה) בהם הרג רב שלא סופר על שכמותו קודם לכן. לאחר שאספר הכול בפרוטרוט על עניינים אלה ארצה גם על הסיבות שבגללן קרה אותם האסון. יש בבבל עיר (ושמה) נהרדעא, ולבד מכך שהיא רבת אוכלוסין הרי היא גם בעלת ארץ טובה ורחבה ומלאה אדם, יחד עם סגולות אחרות. אף אין היא נוחה להתנקשות אויב, הואיל וכולה מוקפת ואחוזה בתווך על ידי הפרת ועל ידי חומות בנויות. ליד אותו סיבוב של הנהר שוכנת גם נציבין העיר. לפיכך בטחו היהודים בטבע המקומות האלה והפקידו כאן את מחצית השקל שמנהג אבות הוא לכל אחד (מהם) לשלם לאלוהים, ואת כל שאר מתנות הקודש, והשתמשו בערים האלה כבבתי אוצר. מכאן, בהגיע הזמן, נשלחו והועלו המתנות לירושלים, ורבבות בני אדם השתתפו במשלוח הכספים, הואיל ופחדו מפני מעשי השוד של הפרתים שבבל היא להם למס עובד. והיו שני אחים, בני נהרדעא על-פי מוצאם, חסינאי וחנילאי (שמם). הם היו יתומים מאביהם, ואמם ציוותה אותם ללמוד את מלאכת האריגה. שכן אין זה דבר לא נאה בעיני אנשי המקום, שגברים יארגו אצלם צמר. (ופעם) קבל עליהם המפקח על העבודה, שכן למדו אצלו, על שאיחרו לבוא וענשם במלקות. והללו חשבו את העונש למעשה התעללות, ומשכו והורידו כלי יין רבים שהיו שמורים בבית ההלכו למקום אחד הקרוי "פרשת הנהרות", שמספיק מטבעו שדות מרעה טובים וחציר שאפשר לשומרו לימות החורף. אליהם נלוו העניים שבצעירים והם זיינו אותם בכלי זין והיו (להם) לאיסטראטגים, (ושום דבר) לא עצר אותם מלהיות למנהיגים (לכל) דבר רע. ומשהגיעו לכך שלא עמד בפניהם איש בקרב ובנו (להם) מבצרה, שלחו לכל העברים שליחים אל הרועים וגזרו עליהם לחם מס מצאנם כדי מחייתם, והוסיפו שאם יצייתו, ידידות (תהיה להם) והגנה מפני אויבים מכל מקום שיבואו, וטבח העדרים אם יסרבו ולא ישמעו. והואיל ולא היתה (לפניהם) דרך אחרת אלא זאת נשמעו הרועים ושלחו מהבהמות כמה שנצטוו (לשלוח), וכך נצטבר, כוח גדל הבבליים נפטר (אפוא) מלחצו של חנילאי. שכן הוא היה מעצור לשנאתם (שרחשו) ליהודים, כי תמיד התייצבו נגדם וצררו אותם רבות בשל הניגוד שבחוקיהם, ואלה משתי (הסיעות) שקמה בהן הרוח היו מקדימים להיטפל ליריביהם. וכן גם עתה, כשאבדו האנשים אשר עם חנילאי, התנפלו הבבליים על היהודים. והיהודים, שהיו נרגשים בגלל זדון הבבליים ולא יכלו לעמוד במערכה נגדם וחשבו שאין לשאת (עוד) את הישיבה אתם בכפיפה אחת, הלכו לסלבקיה, העיר החשובה ביותר שבערי הארץ הזאת, אשר סלבקוס ניקאטור הוא מייסדה. יושבים בה הרבה מוקדונים והלנים רבים מאוד, ולא מעטים הם הסורים הנמצאים בעיר. אל עיר זו ברחו היהודים, ובמשך חמש שנים לא מצאתם כל רעה, אולם בשנה השישית אחרי (הפורענות) הראשונה נעשה בהם הרג בבבל (והיתה) עקירה חדשה מתוך העיר ובגללה נדידה לסלבקיה.

(וכאן) התרגשה עליהם פורענות גדולה (עוד) יותר מסיבה שהנני לספר אותה. החיים בין ההלנים והסורים של סלבקיה נתונים על-פי רוב בריב ובחילוקי דעות, וההלנים הם התקיפים. אותה שעה אפוא, כשהיהודים נעשו לשכניהם, היו שרויים במריבה ויד הסורים היתה על העליונה בגלל ההסכם שהיה בינם לבין היהודים, אנשים אוהבי סכנות ומתייצבים ברצון למלחמה. וההלנים שנהדפו באותה מריבה וראו אפשרות אחת לעצמם לחזור ולזכות במעלתם הקודמת, אם יוכלו לשים קץ להסכם שבין היהודים לסורים, דיברו אחד אחד עם הסורים שהיו ידידיהם

קודם לכן, והבטיחו (להם) שלום וידידות. והסורים נענו (להם) בשמחה. שני הצדדים נשאו ונתנו אפוא, ולאחר שהאנשים הראשונים (במעלה) בשני (הצדדים) הביאו לידי התפייסות, קם ההסכם עד מהרה. לאחר שהסכימו ביניהם ביקשו שני הצדדים להביא את שנאת היהודים כראיה גדולה לחיבה שביניהם, והתנפלו פתאום על היהודים והרגו למעלה מחמש ריבוא איש וכולם אבדו, חוץ מאחדים שנמלטו בחמלת ידידיהם או ברשות שכניהם. הללו ברחו לאקטסיפון, עיר הלינית וסמוכה לסלבקיה, ששם יושב המלך בימות החורף מדי שנה בשנה (ושם) נמצא החלק הגדול ביותר של הכבודה שלו. ברם, לא מחכמה היה שקבעו את ישיבתם במקום זה, הואיל ואנשי סלבקיה לא נתנו דעתם על כבוד שלטון המלך. גם עם היהודים כולו אשר בארץ הזאת היה מפחד מפני הבבליים והסלבקיים, הואיל וכל הסורים שישבו כאזרחי המקומות האלה הסכימו עם הסלבקיים בעניין המלחמה ביהודים. והיהודים התקבצו ברובם לנהרדעא ולנציבין, וקנו להם ביטחון על-ידי בצרון הערים, ובכלל כל ההמון היושב כאן היה (המון) אנשי מלחמה. אלה הם דברי היהודים שישבו בארץ בבל.

סדר עולם רבה, ל

מפולמוס של אספסינוס ועד פולמוס של קיטוס נ"ב שנה, ומפולמוס של קיטוס עד מלחמת בן כוזיבא י"ו שנה"

משנה, סוטה ט, יד

בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו יוגית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר:

תוספתא, סוטה טו, יא-טו (ליברמן)

משחרב הבית האחרון רבו פרושין בישראל שלא היו אוכלין בשר ולא שותין יין ניטפל להן ר' יהושע אמ' להן בניי מפני מה אין אתם אוכלין בשר אמרו לו נאכל בשר שבכל יום היה תמיד קרב לגבי מזבח ועכשיו בטל אמ' להן לא נאכל ומפני מה אין אתם שותין יין אמרו לו יין נשתה שבכל יום היה מתנסך על גבי המזבח ועכשיו בטל אמ' להם לא נשתה אמ' להם אם כן לחם לא נאכל שממנו היו מביאין שתי הלחם ולחם הפנים מים לא נשתה שמהן היו מנסכין מים בחג תאנים וענבים לא נאכל שמהם היו מביאין בכורים בעצרת שתקו. אמ' להם בניי להתאבל יותר מדיי אי איפשר ושלא להתאבל אי איפשר אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלם. עושה אדם צרכי סעודה ומשייר דבר מועט זכר לירושלם. עושה אשה תכשיטין ומשיירת דבר מועט זכר לירושלם שנ' אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי וגו'. וכל המתאבלים עליה בעולם הזה שמחים עמה לעולם הבא שנ' שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה וגו'.

יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ז, 416-408

(...) יתר על כן, באלכסנדריה של מצרים אירע, שאחרי המעשים האלו מצאו יהודים את מותם. כי רבים ממפלגת הסיקאריים, שעלה בידם להימלט לשם, לא הסתפקו בהצלת עצמם, אלא חזרו

ונתעסקו במעשים של מרה, והסיתו רבים ממארחיהם לשאוף לעצמאות, ושלא יראו בשום פנים ברומאים אנשים נעלים מעצמם, ושיכירו בה' לבדו כאדון. ולאחר שכמה יהודים נשואי פנים התנגדו להם, עמדו ורצחו אותם נפש; והוסיפו ללחוץ על שאר האנשים למרוה. ומשראו אנשי הגירוסיה את טירופם הנורא של אלו, ראו כי הם עצמם שוב אינם בטוחים, עמדו וכינסו אסיפה גדולה של היהודים, וגילו בפניהם את טירופם של הסיקאריים, והוכיחו להם כי הללו אשמים בכל הצרות. אמרו: אנשים אלו ראו, שאפילו בריחתם לא העניקה להם את הביטחון המלא, שהרי אם הרומאים יגלו אותם יוצאו מיד להורג, לפיכך הם מבקשים לסבך בפורענות שמצאה אותם את אלו שלא הייתה להם כל יד בפשעיהם. הם יעצו לנאספים להישמר מן החורבן הצפוי להם בגלל האנשים האלו, ושיצדיקו עצמם בעיני הרומאים על ידי הסגרתם של אלו. הנאספים הכירו בחומרת הסכנה ושמעו לדברים אלו, והסתערו בזעם על הסיקאריים כדי לתפסם. שש מאות מהם נתפסו מיד, וכל אלו שנמלטו למצרים ותיבי של מצרים נתפסו עד מהרה והוחזרו.

מעשי השליחים יג, א-יד (תרגום: דליטש)

ואנשים נביאים ומלמדים היו באנטיוכיא בקהילה אשר בה בר נבא ושמעון הנקרא ניגר ולוקיוס הקוריני ומנחם אשר גודל עם הורדוס שר הרובע ושאל. ויהי בשרתם את יהוה ובצומם ויאמר רוח הקודש הבדילו לי את בר נבא ואת שאול למלאכה אשר קראתים לה. ויצומו ויתפללו ויסמכו את ידיהם עליהם וישלחו. והמה המשולחים על ידי רוח הקודש יקשו אל בלוקיא ומשם באו באניה אל קפרוס ויבואו אל עיר סלמיס ויגידו את דבר הלאהים בבתי הכנסיות אשר ליהודים ויהי להם גם יוחנן למשרת. ויעברו בעל האי עד פפוס וימצאו איש מגוש אחד נביא שקר איש יהודי ושמם בר ישוע אשר היה עם סרגיוס פולוס שר המדינה איש גבון והוא קרא אליו את בר נבא ואת שאול ויתאו לשמוע את דבר האלהים. ויעמד לנגדם אלימא המגוש כי זה תרגום שמו ויבקש להטות את השר מן האמונה ושאלות הנקרא גם פולוס מלא רוח הקודש ויסתכל בו ויאמר אתה המלא כל מרמה וכל עולה בן בליעל ושונא כל צדק הלוא תחדל לסלך את דרכי יהוה הישרים ועתה הנה יד יהוה בך והייתה עור ולא תראה את השמש עד עת מועד ותיפול עליו פתאום אפלה וחשכה והנה ויבקש איש להוליכו בישו והשר כאשר ראה את המעשה האמין וישתומם על תורת האדון ויצאו פולוס והאנשים אשר אתו מפפוס וירדו באניה ויבואו אל פרגי אשר בפמפוליא.

קאסיוס דיו, תולדות רומא סח, 32, 1-2; תרגום: גדליה אלון, בתוך: תולדות היהודים בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד (מתוך הקיצור שהוכן על ידי הסופר הנוצרי יוחנן כסיפילונוס, המאה ה

11)

אותה שעה העמידו עליהם היהודים שבקיריני אדם אחד לראשם ושמם אנדריאס, והרגו ברומאים וביוונים. את בשרם אכלו ובני מעיהם צנפו להם צניפה (חגורות), ובדמם סכו עצמם ואת עורם עשו לבוש לגופם. ורבים פלחו בשיפודים מראשם ולמטה. מהם הטילו לחיות טורפות ומהם אנסו להיתגושש. כך רצחו בסך הכל מאתיים ועשרים אלף (רומאים ויוונים) מעשים רבים כיוצא באלו עשו (היהודים) אף במצריים ובקיפרוס מקום שעמד בראשם אדם אחד ארטימיון. אף כאן (כלומר: בקיפרוס) הומתו מאתיים וארבעים אלף איש. מכאן האיסור המוטל על היהודים מלעלות על האי הזה; גם אם נאנס אדם לבקש בו מפלט מפני הסערה, מוציאים אותו למיתה. ברם, היהודים דוכאו בידי כמה מצביאים ובתוכם לוסיוס קוויטוס שנשלח בידי טרינוס (להלחם בהם)

ירושלמי, סוכה ה, א

תני אמר רבי יודה כל שלא ראה דיפלי איסטבא של אלכסנדריא לא ראה כבוד ישראל מימיו. כמין בסילקי גדולה היה ואסטיו לפניו מסטיו היתה פעמים היו בה כפלים כיוצאי מצרים ושבעים קתידראות של זהב היו שם מקובעות אבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקנים. וכל אחת ואחת היתה עומדת בעשרים וחמש ריבוא דינרי זהב. ובימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה. עמד אחד מהן לקראות בתורה היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אחריו אמן. על כל ברכה וברכה שהיה מברך היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אחריו אמן אף על פי כן לא היו יושבין מעורבבין אלא יושבין כל אומנות ואומנות בפני עצמה שאם יבוא אכסנאי יהא מודבק בבני אומנותו ומשם היתה פרנסתו יוצאה ומי החריבה טרוגינינוס הרשע.

תני רבי שמעון בן יוחאי בג' מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב ארץ מצרים שנאמר [שמות יד יג] "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם." [דברים יז טז] "ויי' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד." [שם כח טז] "והשיבך יי' מצרים באניות." ובשלשתן חזרו ובשלשתן נפלו אחת בימי סנחריב מלך אשור שנא' [ישעי' לא א] "הוי הירדים מצרים לעזרה" מה כתיב בתריה [שם ג] "ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר וגו'" ואחת בימי יוחנן בן קרח. [ירמי' מב טז] "והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וגו'". בימי טרוגינינוס הרשע נולד לו בן בתשעה באב והיו מתענין. מתה בתו בחנוכה והדליקו נרות ושלחה אשתו ואמרה לו עד שאת מכבש את הברבריים בוא וכבוש את היהודים שמרדו בך. חשב מיתי (לבוא) לעשרה יומין ואתא (ובא) לחמשה. אתא ואשכחון עסיקין באורייתא בפסוקא (בא ומצאם עוסקים בתורה, בפסוק) [דברים כח מט] "ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ וגו'". אמר לון מה היתון עסיקין (אמר להם: במה הייתם עוסקים) אמרין ליה הכין וכן (אמרו לו: כך וכך) אמר לון דהוא גברא הוא דחשב מיתי לעשרה יומין ואתא לחמשה (אמר להם: שהוא האיש הוא שחשב לבוא לעשרה ימים ובא לחמישה) והקיפן ליגיונות והרגן. אמר לנשיהן נשמעות אתם לליגיונותי ואין אני הורג אתכם אמרין ליה מה דעבדת בארעייא עביד בעילייתא (אמרו לו: מה שעשית בארץ עשה בעליונים) ועירב דמן בדמן והלך הדם בים עד קיפריס. באותה השעה נגדעה קרן ישראל ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד.

בבלי, תענית יח ע"ב

אמרו: כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא, אמר להם: אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם - יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו, וראויין היו ליעשות להם נס, ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי לעשות נס על ידו. ואתו רשע הדיוט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו. ואנו נתחייבנו כליה למקום, ואם אין אתה הורגנו - הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו. אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך. אף על פי כן הרגן מיד. אמרו: לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגיזרין.

שיעור 4: מרד בר כוכבא

בבלי, סנהדרין צג ע"ב

בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא (שנתיים וחצי), אמר להו לרבנן: אנא משיח. אמרו ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין (שמריח ודן), נחזי אנן אי מורח ודאין (נראה אם אתה מריח ודן), כיון דחזויהו דלא מורח ודאין (כיוון שראוהו שלא מריח ודן) – קטלוהו (הרגוהו).

ישעיהו יא, 4-1

וַיֵּצֵא הַטָּר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל וַיִּצְרֶה מִשְׁרָשָׁיו יַפְרָה. וַנְּחֶה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת ה'. וְהָרִיחוּ בִּירְאֵת יְהוָה וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמַשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ. וְשִׁפְט בְּצַדֵּק דְלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אֶרֶץ וְהַפֶּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּיו וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע.

ירושלמי, תענית ה, ה

תני ר' שמעון בן יוחי עקיבה ר' היה דורש [במדבר כד יז] "דרך כוכב מיעקב" - דרך כוזבא מיעקב. רבי עקיבה כד הוה חמי בר כוזבה הוה אמר (כאשר היה רואה את בר כוכבא היה אומר) דין הוא מלכא משיחא (זה הוא מלך המשיח) אמר לו רבי יוחנן בן תורתא: עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.

אמר רבי יוחנן: קול אדריינוס קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא. אמר רבי יוחנן: שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות היו מקיפין את ביתר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע. שלחו חכמים ואמרו לו: עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין אמר להן וכי היאך איפשר לבדקן? אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך. היו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך וכך.

דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא (כשהיה יוצא לקרב היה אומר: ריבוננו של עולם) לא תסעוד ולא תכסוף (אל תשמור ואל תבייש) [תהילים ס יב] "הלא אתה אלהים זנחנתו ולא תצא בצבאותינו" שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקיף על ביתר. והוה ר' אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר: רבון העולמים אל תשב בדין היום אל תשב בדין היום. בעא אדריינוס מיזל ליה (רצה אדריינוס ללכת אליו). אמר ליה חד כותיי (אמר לו כותי אחד) (לא תיזיל לך דאנא חמי מה מיעבד ומשלים לך מדינתא (שאני אראה מה הוא עושה ואתן לך את המדינה) עאל ליה מן ביבא דמדינתא עאל (הלך לו מביב המדינה ועלה) ואשכח רבי אלעזר המודעי קאים מצלי (וראה את רבי אלעזר המודעי עומד ומתפלל). עבד נפשיה לחיש ליה בגו אודניה (עשה עצמו לוחש לו באוזנו) חמוניה בני מדינתא ואייתוניה גבי בן כוזבא (ראו אותו בני המקום והביאו אותו אל בן כוזבא). אמרון ליה חמינן ההן סבא משתעי לחביבך (אמרו לו ראינו את הזקן הזה מדבר עם חביבך) אמר ליה מה אמרת ליה ומה אמר לך (אמר לו: מה אמרת לו ומה אמר לך) אמר ליה אנא אמר לך מלכא קטל לי ואי לא אנא אמר לך את קטל יתי (אמר לו אם אומר לך המלך יהרוג אותי ואם לא אומר לך אתה תהרוג אותי) טב לי מלכא קטל יתי ולא את (עדיף לי שהמלך יהרוג אותי ולא אתה) אמר ליה אמר לי דאננא משלים מדינתאי (אמר לו: אמר לי שאני מוסר את העיר) אתא גבי רבי אלעזר המודעי אמר ליה מה אמר לך הדין כותיאי (אמר

לו: מה אמר לך אותו כותי) אמר ליה לא כלום מה אמרת ליה אמר ליה לא כלום ייב ליה חד בעוט וקטליה (בעט בו בעיטה אחת והרג אותו) מיד יצאת בת קול ואמרה (זכריה יא יז) "הוי רעי האליל עובי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה" הרגת את רבי אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם, לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה. מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כזובה.

בבלי, עבודה זרה יז ע"ב – יח ע"א

אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון, אמרו ליה: אמאי קא עסקת באורייתא (מדוע אתה עוסק בתורה)? אמר להו: כאשר צוני ה' אלהי. מיד גזרו עליו לשריפה, ועל אשתו להריגה, ועל בתו לישב בקובה של זונות. עליו לשריפה, שהיה הוגה את השם באותיותיו. ... ועל אשתו להריגה, דלא מיחה ביה (שלא מחתה בו) ... ועל בתו לישב בקובה של זונות, דאמר ר' יוחנן: פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי, אמרו: כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה בפסיעותיה. ... בשעה שיצאו שלשתן - צדקו עליהם את הדין, הוא אמר: הצור תמים פעלו [וגוי], ואשתו אמרה: אל אמונה ואין עול, בתו אמרה: גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי וגו'. אמר רבי: [כמה] גדולים צדיקים הללו, שנודמנו להן שלש מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין. תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו: חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך. אמר לו: מן השמים ירחמו. אמר לו: אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו, תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש. אמר לו: רבי, מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו: כלום מעשה בא לידך? אמר לו: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים, אמר לו: אם כן, מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.

אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא, והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול, ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בספר תורה, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לכדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי, מי שמבקש עלבונה של ספר תורה הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש. אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרכה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי, נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.